

Úloha Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z hľadiska sudcovskej tvorby práva a jej limitácie

Staroveký rímsky právnik Celsus ako jeden z prvých presne vystihol základné piliere, ktoré sú imanentnou súčasťou práva a to, že ide o hľadanie: *bona a aequitas*. Jeho výrok „*ius est ars boni et aequi*“ má aj v dnešnej dobe svoje opodstatnené miesto a v právnych kruhoch, ale predovšetkým v právnom povedomí svoju výpovednú hodnotu. V jednoduchom pohľade nemožno právo chápať, len ako spleť nekonečných právnych viet, ktoré nachádzame uverejnené v zbierke zákonov Slovenskej republiky. V tomto prípade je však potrebné zamyslieť sa nad hlbším významom tohto posolstva a to, že právo má byť nástrojom prostredníctvom, ktorého sa dosahuje spravodlivosť a dobro v spoločnosti. Cieľom eseje je zameranie na úlohu Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej len „NS SR“) z hľadiska sudcovskej tvorby práva a jej limitácie v demokratických a právnych štátoch.

Tento úvod poslúži ako odrazový mostík písania nasledujúcich riadkov. Esej bude rozdelená na dve časti, pričom v každej z nich bude rozobraná problematika, ktorá tvorí nosné jadro.

1. časť: Úloha NS SR a 2. časť: Sudcovská tvorba práva a jej limitácia.

1. časť: Úloha NS SR

Ústava Slovenskej republiky¹ predstavuje v podmienkach vnútroštátneho práva základný kameň, na ktorom stojí celý právny poriadok. Jej ustanovenia upravujú nie len právny rámec fungovania štátu a jednotlivých jeho orgánov ďalej tiež limituje moc, upravuje vzťah štátu vs. občana a v neposlednom rade garantuje základné ľudské práva a slobody. Podľa článku 1 ods. 1 je Slovenska republika definovaná ako *demokratický a právny štát*², ktorý je postavený na princípe „*politica trias*“ teda na delení štátnej moci medzi tromi zložkami a to: zákonodarná, výkonná a súdna. Ide o systém „protiváh a brzd“, ktorého účelom je nastoliť také vzťahy medzi jednotlivými zložkami štátnej moci, ktoré majú za úlohu zabrániť tomu, aby žiadna zo zložiek nemala neprimerane veľký podiel na verejnej moci a tým nezneužila svoje postavenie.³ Je dôležité poznamenať, že práve ústava v čl. 141 garantuje nezávislosť

¹ Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších ústavných zákonov.

² Článok 1 ods. 1 ústavného zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších ústavných zákonov „*Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát. Neviaže sa na nijakú ideológiu ani náboženstvo.*“

³ Drgonec, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, 185 s.

a nestrannosť od iných orgánov štátnej moci. Ústavné rozdelenie štátnej moci je základom nezávislosti súdnictva. Princíp nezávislosti súdnej moci je ústavnoprávnym vyjadrením jej správneho fungovania. Táto nezávislosť sa prejavuje jednak na inštitucionálnej úrovni (nezávislosť súdov od iných štátnych orgánov), jednak na individuálnej úrovni (nezávislosť jednotlivých sudcov). Obe tieto dimenzie sú nevyhnutné pre to, aby súdy mohli plniť svoju úlohu nezávislého arbitra a garanta právneho štátu.⁴

Právna úprava sa nachádza nie len v ústave, ale aj v ďalších zákonných ustanoveniach ako zákon č. 757/2004 Z. z. Zákon o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok a mnoho ďalších.

Na úlohu súdov a predovšetkým úlohu NS SR nemožno nazerať len cez úzku prizmu rozhodovania sporov, ale je potrebné vnímať ich ako kľúčový prvok právneho systému s mnohými ďalšími funkciami, medzi ktoré patrí aj ochrana justície, upevňovanie dôvery v spravodlivosť medzi občanmi, sudcovská tvorba práva, alebo tzv. judikatúra a v neposlednom rade je to ochrana základných ľudských práv a slobôd.

Súdna moc je v podmienkach Slovenskej republiky postavená na systéme subordinácie, čiže existuje hierarchia medzi súdmi. NS SR je na základe práva najvyššia súdna inštitúcia, ktorá stojí na vrchole všeobecného súdnictva, ktorého základnou úlohou je zabezpečovať jednotu vo výkladoch podriadených súdov a tým zachovávať princíp právnej istoty.

Generálna právna úprava úloh NS SR je koncentrovaná v dikcii ustanovenia § 8 zákona č. 757/2004 Z. z. Zákon o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý hovorí, že NS SR rozhoduje o:

- o riadnych opravných prostriedkoch proti rozhodnutiam krajských súdov a Špecializovaného trestného súdu, ak tak ustanovujú predpisy o konaní pred súdmi,
- o mimoriadnych opravných prostriedkoch proti rozhodnutiam okresných súdov, krajských súdov, Špecializovaného trestného súdu a najvyššieho súdu, ak tak ustanovujú predpisy o konaní pred súdmi,
- o odňatí a prikázaní veci inému ako príslušnému súdu, ak tak ustanovuje predpis o konaní pred súdmi,

⁴ Drgonec, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, 1657 s.

- v iných veciach, ak to zákon alebo medzinárodná zmluva ustanovuje.

2. časť: Sudcovská tvorba práva a jej limitácia

Je všeobecne známe, že súdy nedisponujú zákonodarnou mocou, teda nie je v ich kompetencii prijímať všeobecne záväzne právne predpisy. Zákonodarca pri tvorbe právneho predpisu spravidla vychádza z toho, čo je bežné, z tzv. normálnych prípadov, pričom osobitné, špecifické situácie, ktoré život prináša, môžu uniknúť jeho pozornosti. V takýchto prípadoch nemôžu súdy postupovať formalisticky a zohľadniť iba doslovné znenie zákona, ktorého aplikácia môže mať protiústavné dôsledky. V prípadoch medzery zákona, ak sú dané podmienky pre dotváranie práva súdom, je súd k dotváraniu práva nielenže oprávnený, vychádzajúc z princípu rovnosti, dokonca povinný. Inštitút analógie je tak legitímnou metódou aplikácie práva a využíva sa v prípadoch, ak určitý spoločenský vzťah nie je upravený konkrétnym ustanovením príslušného zákona, resp. iného právneho predpisu (*analogia legis*), resp. ak existuje spoločenský vzťah, na ktorý nepamätá právna norma, ktorá by ho regulovala (*analogia iuris*).⁵ Spoločnosť je veľmi dynamickým prvkom, ktorý sa neustále mení a vyvíja, pričom platí, že každá zmena v spoločnosti vyvíja tlak na zákonodarcu k zmene legislatívy. Avšak ani zákonodarca pri svojej normotvornej činnosti nedokáže pokryť všetky spoločensky relevantné okolnosti a tým pádom vznikajú medzery v zákonoch. Aj tu platí jednoduchá rovnica toho, že zákony totiž rovnako ako ľudia, ktorí ich tvoria nie sú dokonalé.

Súdy pri medzerách v zákonoch využívajú nástroje, ktoré umožňuje tieto medzery preklenúť a tým nájsť najlepšiu cestu riešenia sporov. Najčastejšie využívanými nástrojmi sú spôsoby výkladu, kde súd môže využiť extenzívny a reštriktívny výklad, teleologický výklad alebo aplikáciu základných zásad jednotlivých kódexov alebo zásad celého právneho poriadku.

Je dôležité, ale zdôrazniť, že aj súdy sú pri tvorbe judikatúry viazaní ústavou, ústavnými zákonmi, zákonmi a medzinárodnými dohovormi. Ich rozhodovacia činnosť však nie je neobmedzená. Tým, že ich činnosť je viazaná nie len právnymi ale aj ústavnými mantinelmi nemôžu postupovať svojvôľne. V každom prípade musí byť zachovaný princíp právnej istoty a predvídateľnosti práva. Pri dotváraní práva povinnosťou súdu dodržať základné zásady, ktorými sú:

- zásada účelnosti,
- a zásada hodnotovej bezrozpornosti.

⁵ uznesenie Ústavného súdu SR zo 16. októbra 2018, sp. zn. III. ÚS 388/2018.

Zásada účelnosti vychádza z premisy, že právne predpisy nie sú len textom, ktorý obsahuje práva a povinnosti jeho adresátov, ale že sa ním sleduje určitý cieľ. Preto, ak nastane situácia, ktorá nie je v zákone explicitne upravená treba riešiť, tak aby bol naplnený účel existujúcich právnych predpisov.

Zásada hodnotovej bezroznosti znamená, že medzera v gramatickom znení zákona treba dotvoriť tak, aby nevznikol hodnotový rozpor s existujúcim ustanovením zákona, ktorý upravuje podobný prípad a chráni rovnakú hodnotu, aká má byť chránená v dotváranom prípade.⁶

Záverom možno konštatovať, že sudcovské dotváranie práva je vítané všade tam, kde existuje medzera v zákonnom znení, pričom tým treba sledovať spravodlivosť a dobro.

⁶ Dostupné na: <https://www.relevans.sk/sudcovska-tvorba-prava/>